

Список використаних джерел

1. Анисимов О. С., Глазачев С. Н. Экологическая культура: восхождение к духу. Поиски духовно-нравственных оснований коррекции образования и культуры: Монография / О. С. Анисимов, С. Н. Глазачев. – М.: Изд-во МГОПУ им. М. А. Шолохова, 2005. – 186 с.
2. Иванова В. А., Левина Т. В. Педагогика: Центр дистанционного обучения / В. А. Иванова, Т. В. Левина. – ФГОУ ВПО “Красноярский государственный аграрный университет” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kgau.ru/distance/mf_01/ped-asp/
3. Лаццарато М. Биополитика / Биоэкономика / М. Лаццарато // Multitudes. – 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://left.by/archives/2745>
4. Симоненко Т. И. Понимание человека и смысл образования в аспекте жизненности / Т. И. Симоненко // Межкультурные взаимодействия и формирование единого научно-образовательного пространства: Сб. статей / Под ред. Л. А. Вербицкой, В. В. Васильковой. – СПб.: Политехника–сервис, 2005. – С.168–180.
5. Филатов А. С. История человека: экология свободы. Результаты исследования / Интернет–проект “Философская антропология” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/texts/filatov/ekolog.html>
6. Фуко М. Что такое Просвещение? / М. Фуко [пер. с фр. Е. Никулина] // Вопросы методологии. – 1996. – №1–2. – С.44–69.

References

1. Anisimov O. S., Glazachev S. N. Ekologicheskaya kultura: voshozhdenie k duhu. Poiski duhovno-nravstvennykh osnovaniy korrektsii obrazovaniya i kultury: Monografiya / O. S. Anisimov, S. N. Glazachev. – M.: Izd-vo MGOPU im. M. A. Sholohova, 2005. – 186 s.
2. Ivanova V. A., Levina T. V. Pedagogika: Tsentr distantsionnogo obucheniya / V. A. Ivanova, T. V. Levina. – FGOU VPO “Krasnoyarskiy gosudarstvenniy agrarniy unIversitet” [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.kgau.ru/distance/mf_01/ped-asp/
3. Lattsarato M. Biopolitika / Bioekonomika / M. Lattsarato // Multitudes. – 2005 [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa <http://left.by/archives/2745>
4. Simonenko T. I. Ponimanie cheloveka i smysl obrazovaniya v aspekte zhiznennosti / T. I. Simonenko // Mezhkulturnnye vzaimodeystviya i formirovaniye edinogo nauchno-obrazovatel'nogo prostranstva: Sb. statey / Pod red. L. A. Verbitskoy, V. V. Vasilkovoy. – SPb.: Politehnika–servis, 2005. – S.168–180.
5. Filatov A. S. Istoriya cheloveka: ekologiya svobody. Rezultaty issledovaniya / Internet–proekt “Filosofskaya antropologiya” [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://anthropology.ru/ru/texts/filatov/ekolog.html>
6. Fuko M. Chto takoe Prosveschenie? / M. Fuko [per. s fr. E. Nikulina] // Voprosy metodologii. – 1996. – №1–2. – S.44–69.

Kostyuchkov S. K., candidate political science, associate professor of social work and social pedagogy, Kherson State University (Ukraine, Kherson), kosser.63@mail.ru

Forming new image of reality as a factor modernization anthropological principles of education

In the article the necessity of effective measures to modernize the education system that are able to cause a significant impact on the formation of individuals feeling planetary, human community; its also have an important role in the translation of declarations into the language of practical actions to find ways of sustainable development of human civilization. The purpose of the article is to identify and analyze the performance factors of modern education in terms of human adaptation as biosocial creatures to life in civilization terms of the new millennium. It is stressed that modern education is designed to prepare not only for society specialists who possess the competencies necessary for technological professional activity, but also professionals with a reasonable level of ecological culture. The author emphasizes that education should be seen as socially significant accumulation of personal knowledge necessary not only to implement individual capacity, but also for creating a society of the future.

Keywords: education, society, social institution, identity, globalization, modernization, civilization, natural environment.

Kostyuchkov S. K., candidate political science, associate professor of social work and social pedagogy, Kherson State University (Ukraine, Kherson), kosser.63@mail.ru

Forming new image of reality as a factor modernization anthropological principles of education

Обосновывается необходимость эффективных мер по модернизации системы образования, которые способны наносить существенное влияние на формирование у индивидов ощущения общепланетарного, общечеловеческого сообщества; они также призваны играть важную роль в переводе деклараций на язык практических действий в поисках путей устойчивого развития человеческой цивилизации. Цель статьи заключается в определении и анализе факторов производительности современного образования в аспекте адаптации человека, как биосоциального существа, к жизни в цивилизационных условиях нового тысячелетия. Подчеркивается, что современное образование призвано не только готовить для общества специалистов, обладающих компетенциями, необходимыми для технологического осуществления профессиональной деятельности, но и специалистов с достаточным уровнем экологической культуры. Автор подчеркивает, что образование следует рассматривать как накопление социально значимого личного знания, необходимого не только для реализации индивидуального потенциала, но и для формирования общества будущего.

Ключевые слова: образование, общество, социальный институт, личность, глобализация, модернизация, цивилизация, природная среда.

* * *

УДК 130.2

Літвінчук Л. Й.
аспірантка, Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(Україна, Київ), litvin_geo@ukr.net

Просвітницькі конотації ідеї освіти
НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ

Досліджено реалізацію просвітницьких ідей на українських теренах у XVII–XVIII ст. Доведено, що реалізація просвітницьких ідей відбувалась у специфічному просторі, коли релігійно-метафізичні засади мислення та нові антропологічні погляди, пов'язані з абсолютизацією людської діяльності, сприяли їх новому осмисленню, наповненню раціональним змістом і перетворенню. Особливу увагу приділено ролі викладачів і випускників Києво-Могилянської академії в доведенні важливості знання в пізнанні людини та удосконаленні суспільства. Проведено аналіз специфіки рецепції філософсько-освітніх ідей в українській думці XVII–XIX ст. Розглянуто філософсько-педагогічні погляди Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, С. Гогоцького, О. Новицького. Визначено, що українська філософська думка формувалась на місці християнському релігійному ґрунті. Поширення просвітницьких ідей призвело до усвідомлення людиною важливості пізнання оточуючого світу та своєї сутності для обрання власного шляху з метою досягнення щасливого буття.

Ключові слова: Просвітництво, культурно-освітні осередки, знання, розум.

У становленні та розвитку філософської думки на українських теренах важливу роль відіграє період Просвітництва, коли відбувався парадигматичний зсув філософського дискурсу та соціокультурних практик взагалі. Цей “час картини світу” (М. Гайдеггер) характеризується загостренням боротьби різних соціальних груп і на Україні: православних християн і старовірів, “латинофілів” і “грекофілів”. Секуляризація культури спровокувала посилення настанов антропологізму та раціоналізму в суспільній думці. Тому реалізація просвітницьких ідей відбувалась у специфічному просторі, коли релігійно-метафізичні засади мислення та нові антропологічні погляди, пов'язані з абсолютизацією людської діяльності, сприяли їх новому осмисленню, наповненню раціональним змістом і перетворенню. Через зіткнення домінуючого релігійного уявлення та наповнення його новим раціоналізованим змістом відбувається переосмислення релігійного бачення світу та його освітніх настанов.

Дослідженню питань української національної філософії, в тому числі становленню суспільної думки і культури у XVII–XVIII ст., присвячено наукові роботи І. С. Захари, І. Огородника, О. П. Шикуди, М. В. Кашуби та ін. Метою нашого дослідження є виявлення специфіки рецепції філософсько–освітніх ідей в українській думці XVII–XIX ст.

На протигагу поширенню католицизму з кінця XVI ст. на українській землі набуває розвитку братський рух – при церквах починають функціонувати братські школи. Завдяки їм у суспільстві поширюються просвітницькі настрої щодо важливості розвитку освіти та мистецтва, книжності, формування світського знання: створюються початкові школи, друкарні, культурно–освітні осередки тощо. За таких умов відбувалось формування національної самосвідомості українського народу та підвищення рівня українізації культури.

Поширення просвітницьких західноєвропейських ідей відбувалось в першу чергу шляхом ознайомлення з філософськими творами Ф. Вольтера, І. Канта, Ж.–Ж. Руссо, Хр. Вольфа та ін., які у важких умовах заборон Російської імперії все ж таки перекладались на українську та російську мови. Так, будучи прихильниками ідей німецьких просвітників, перекладом їх творів займалися Й. Міхневич, Д. Кавунник–Веланський, К. Зеленецький та ін. Перший переклад І. Канта російською здійснив Я. Рубан, а успішно продовжував його справу П. Лодій.

Становлення українських мислителів відбувалось в освітніх закладах – Києво–Могилянському колеґіумі, а потім і в Університеті Святого Володимира. Саме філософське осмислення проблем буття, пізнавальних здібностей людини, досягнення нею щасливого життя стають основою їх досліджень та напрямками наукового пошуку, а дієвим механізмом розв'язання всіх означених проблем визнавалась філософія.

Осмилюючи європейські просвітницькі ідеї, українські філософи–просвітники (Я. Козельський, О. Новицький, Г. Сковорода та ін.) формували власний погляд на становлення і розвиток української нації у своїх творах: Я. Козельський “Філософічні пропозиції” (1768), П. Лодій “Логічні настанови, спрямовані на пізнання і розрізнення істинного від хибного” (1815), О. Новицький “Про розум як вищу пізнавальну здібність” (1840), Й. Міхневич “Завдання філософії” (1842) та ін.

На українських землях “бастіоном” національної мови і культури, що перебували під тиском поневолювачів, стають найбільші освітньо–наукові осередки у Києві, Львові, Острозі. Діяльність освітніх закладів (шкіл, ліцеїв, університетів, наукових гуртків, товариств, спільнот) сприяла оформленню та поширенню наукової філософської думки.

Першим вищим навчальним закладом у Східній Європі стала Києво–Могилянська академія. Організаційно–управлінська структура академії та її філій була побудована за зразками західноєвропейських університетів, головне завдання її діяльності полягало не в передачі знання та нагородження певним ступенем, а у формуванні світогляду людини освіченої, яка є національно свідомою, патріотичною, вихованою тощо. Більшість професорів академії мали західноєвропейську

освіту, що дозволяло їм як отримати наукові знання, так і сформувати самостійне мислення. До 80 рр. XVIII ст. це був провідний вищий навчальний заклад, що перебував на засадах утвердження української державності, збереження української культури, підвищення рівня освіченості народу, поширення знань. Тому не викликає здивування, що володіння знаннями і розумом (за Кантом) розглядалось як засіб пізнання реального світу, шлях для забезпечення свободи і національної державності.

Професори академії, за задумом П. Могили, мали навчати власним прикладом. Моральні якості викладачів мали унаслідуватись учнями. Викладачі академії, виховані в схоластичних традиціях, формуючи власний світогляд на основі прогресивних наукових знань, часто опинялись у стані протиріччя – між усвідомленням світськості наукового знання та церковними догматами, їх пріоритетністю в суспільстві. Не відкидаючи творіння людини Богом, вони дуже обережно ставили під сумнів спроби пошуку в ній божественного образу, намагались певною мірою примирити релігійну віру з науковим знанням, апелюючи до визнання світськості у вирішенні державних справ. Тому викладачі академії звеличували людину, її розум, його визначальну роль у пізнанні світу, важливість знання.

Одним з найбільш прогресивних вчених–філософів є вихованець Києво–Могилянської академії, шанувальник ідей як древньогрецького філософа Аристотеля, так і західноєвропейських філософів Дж. Локка, Ф. Бекона, Т. Гоббса, які сповідували ідеї щодо вивільнення людського розуму від релігійних забобон на шляху досягнення істини, був Феофан Прокопович (1677–1736). Так, до його заслуг варто віднести запровадження науково–історичного методу “вивчення та викладання богослов'я”, в основі пояснення і доведення церковних догматів якого покладено вивчення святого писання і церковної історії” [6, с. 17]. Визнаючи необхідність надання свободи для продукування наукового знання, розвитку ремесел і мистецтва, підкреслював важливість усвідомлення людиною необхідності володіння знаннями, бо “...тоді справді з'явилася б надія на виборення істини з темряви” [4].

Ф. Прокопович знаходився у витоків перетворення церкви, що розпочав Петро І. Володіючи високим рівнем риторики, він був відмінним проповідником і спромігся вивести російську церковну проповідь “з схоластичної відірваності і наблизивши до життя, до потреб народу, до потреб часу і обставин” [6, с. 603]. Вважав, що у суспільстві має бути переважна більшість освічених людей, бо “передові ведуть за собою покоління” [6, с. 32]. Водночас визнавав необхідність виховання у зв'язку з “...природньою схильністю людини до гріха” [6, с. 50].

На думку Ф. Прокоповича саме володіння розумом дозволяє людині відчувати себе і володіти собою, тобто керувати своїми діями та опановувати пристрасті й тому, як наслідок, впливати на інших. Можливість вільно обирати свій шлях і є тим цінним, що отримала людина від розуму. В той же час вона буде почувати себе щасливою, якщо буде діяльнісною та корисною для суспільства і себе у ньому.

Викладачі Києво–Могилянської академії та інших культурно–освітніх осередків були основними провідниками західноєвропейських ідей на українських і російських землях. Так, серед слухачів і випускників київської академії були церковні ієрархи (І. Кульчицький, П. Могила, Ст. Яворський та ін.), державні діячі (гетьмани І. Виговський, І. Мазепа, П. Орлик та ін.), вчені та митці (К. Щепін, М. Ломоносов, І. Митуря та ін.).

Поступове підвищення рівня освіченості суспільства сприяло усвідомленню розуміння важливості та самостійності знання, тобто відбувалась секуляризація релігійного знання, яке набувало світського характеру.

Також на формування просвітницьких настроїв великий вплив мало те, що більшість викладачів училищ і академій були вихованцями польських іезуїтських училищ і тому в певній мірі наповнювались католицькими настроями [6, с. 35]. У зв'язку з цим Україна, перебуваючи на рубежі західно– та східнослов'янських світів, забезпечувала трансляцію наукових знань і впровадження освітніх практик.

З середині XVII ст. національно–визвольні настрої українського народу набули загострення. Намагаючись уникнути польського поневолення, українці виступили за власну державність. На жаль, час перебування вільними від чужоземного поневолення тривав лише близько десяти років, проте сприяло усвідомленню необхідності національної самостійності нації – з кінця XVII ст. Україна розірвана на частини і перебуває в стані громадянської війни під владою Росії, Польщі, Туреччини.

Остаточний кінець українській автономії було покладено під час реформ Петра I і реалізовано у другій половині XVIII ст. за часів правління Катерини II. Такі особливості політичного та соціально–економічного життя українських земель мали важливий вплив і на розвиток культури.

Високий рівень освіченості українців не визнавався поневолювачами, проте активно ними використовувався. Так, за наказами імператорів у Москві мусили провадити науково–просвітницьку діяльність І. Гізель, с. Полоцький, Ф. Прокопович, Є. Славинецький та ін. Вони, вихованці Києво–Могилянського колегіуму, стають засновниками шкіл, авторами навчальних посібників, беруть участь в просвітницьких заходах. Одним з перших прибічників західноєвропейського просвітництва називають Сімеона Полоцького (1629–1680), випускника Києво–Могилянського колегіуму, богослова, поета, драматурга, перекладача. Маючи гарну освіту та отримавши підтримку родини царя Олексія Михайловича, вихователем дітей якого був С. Полоцький, він визнавав необхідність освіченості суспільства. Тому місію людини вбачав у необхідності “виховувати і вдосконалювати свою душу”.

Проте, довгий час просвітницькі ідеї мали фрагментарний характер і не послідовний характер, не могли оформитись у потужну ідейну течію у зв'язку з відсутністю середнього класу, який був носієм ідей Просвітництва у Європі. Якщо у XVII ст. в українській культурі відбувається формування культури Нового часу на основі поступової зміни середньовічної релігійної свідомості, то з кінця XVIII ст. відбувається

придушення всього українського – знищення просвітницьких закладів, закриття шкіл, заборона книгодрукування.

В цей важкий час відбувається становлення українського філософа–просвітника Григорія Сковороди (1722–1794). Отримавши освіту в Києво–Могилянській академії, вчителював і багато подорожував. Саме під час тривалих мандрів сформувались його філософсько–світоглядні погляди. Використовуючи мову образів і символів, філософ відзначає важливість бути “мудрим” для того, щоб відшукати себе у безмежному світі. Розглядає людину як цілісний світ, що складається з духовного і матеріального. Дійсне в людині знаходиться всередині неї – в її серці. Через своє серце людина керує своїми пристрастями та намагається досягнути внутрішньої свободи. Тому особливу роль в становленні людини в світі він відводить величчю людського духу. Г. Сковорода визначає сенс життя людини у пізнанні Бога, проте водночас, вбачаючи в людині Бога, він утверджує, що пізнати Бога – це означає пізнати себе. В той же час людина не готова до зовнішніх умов життя та протидії спокусам, тому пізнання себе – це пізнання власних природних здібностей та пошуку свого шляху. Лише за таких умов людина буде “корисною для себе і для своєї братії”. Саме тому Г. Сковорода визначав важливість соціальної функції людини. Для забезпечення свого існування людина має працювати, а саме – “сродною працею”. У суспільстві панує порядок, коли всі люди живуть за покликанням, в мирі та злагоді самі з собою. За таких умов відбувається розвиток природних задатків кожного з його членів і моральне вдосконалення суспільства в цілому. Саме формування моральних якостей особистості філософ визначає як головне у вихованні дитини, яка від народжена має певні здібності: “благо родить й благо навчить” [5]. Тобто важливо не лише народити і доглянути дитину, а потрібно сформувати її цілісний дух, сформувати “благое серце”, яке є тим джерелом, що “точить вічні струмені, знай думки”. Тому і роль вчителя є важливою: спочатку це батьки, а потім вчителі–наставники. Всі мають володіти майстерністю виховувати, тому він відзначає важливість духовного становлення жінок через освіченість. В загальному підсумку вдосконалення світу вбачав в реалізації кожної людини через освіченість та самопізнання з пересторогою, що виховання має бути природним, а не сліпим перенесенням чужих настанов і правил.

Ідеєю освіти як інституту людини пронизані роботи О. Новицького (1806–1884), який вважав, що людину необхідно вивчати цілісно, а не займатись “вихованням” тіла окремо від душі. Проте саме душу він розглядає з двох позицій: душа як першооснова життя є залежною від тіла людини, а душа розумна, тобто “дух”, – це те, що сформовано у людини і що дає їй поштовх до розвитку та удосконалення. Філософ визначав необхідність цілісного виховання особистості, бо людина може досягти досконалості, якщо її душа перебуває у вільному стані та лише за таких умов здатна пізнати саму себе. Пізнати дійсність можна лише керуючись розумом, тому що чуттєве сприйняття дає можливість лише її зрозуміти. Розум, реалізуючи ідеї щодо споглядання істинного, доброго (благого) та

прекрасного, визначає і сам розум як теоретичний, практичний та естетичний [3, с. 130].

Особливе місце в історії філософії та педагогіки займає ім'я С. Гогоцького (1813–1889), вихованця Київської духовної академії, філософа і педагога. С. Гогоцький здійснив систематизацію філософського надбання (“Філософський лексикон” (1857–1873), “Філософський словник” (1876) та історичний аналіз педагогічних ідей, їх філософське осмислення (“Про історичний розвиток виховання у чудових народів стародавнього світу” (1853), “Про відмінності між вихованням і навчанням у стародавні і нові часи” (1874).

За С. Гогоцьким, людина знаходиться в світі самотійно. Її формування відбувається під впливом оточуючого середовища, але завдяки лише його моральному світу, бо природа байдужа до неї. Вона ставить людину тільки перед проблемою виживання.

Філософ зазначає про нерозривний взаємозв'язок виховання і суспільного життя, яке має місце лише там, де сформувались “... суспільства, пов'язані єдністю віри і управління” [1, с. 46]. Тому виховання є частиною культури суспільства. У людини виникає бажання оволодіти знанням через усвідомлення потреби в удосконаленні самої себе та розуміння недосконалості оточуючого світу. Водночас зазначає, що становлення і розвиток людини відбувається “під верховним наглядом Промислу Божого” [1, с. 48]. Ця теза свідчить про глибоку релігійну укоріненість філософсько-освітніх поглядів мислителя.

Роз'яснює, що людина з раннього віку має готуватись до виконання обов'язків у суспільстві. Тому дорослі члени суспільства – “зрілі” люди мають допомагати їй в цьому. З огляду на це він різко критикує Ж. Ж. Руссо: “лише звеличення людського розуміння та волі до гармонії із загальними законами морального світу починається її духовний розвиток, протилежний егоїстичній особливості чуттєвого свавілля” [1, с. 47]. Тим самим просвітницькі уподобання українського філософа виявилися більш активними, ніж сентименталістські пошуки французького просвітника.

Доводячи нерозривний зв'язок виховання окремої людини і виховання спільноти – народу, С. Гогоцький відзначає ряд факторів, що впливають на цей процес: зовнішні (географія, клімат, рід занять) та внутрішні (“сімейне, суспільне, релігійне життя”) [1, с. 44].

Проводячи історичний аналіз виховання народів у стародавньому світі, філософ зазначає “нерозривний зв'язок між напрямом виховання і станом їх громадянських суспільств” і підсумовує: “дух суспільства відображається в душі виховання” [1, с. 254]. Суспільний добробут і добробут окремої людини перебувають у нерозривному зв'язку з її моральним вихованням і вміння володіти собою. Тобто виховання через освіту виступає засобом формування культури душі та людини в цілому.

Продовжуючи в певній мірі ідеї Г. Сковороди, він порушив питання щодо навчання жінок, бо визнавав важливість соціальної ролі жінки – виховання дітей. Жінка виступає як вчитель і наставник дітей з самого їх народження і тому, наскільки освіченою вона буде, настільки ефективною буде її роль у виховному процесі.

На його думку, виховання дітей є дуже важливим до того часу, коли вони зможуть самотійно визначати свій подальший самотійний розвиток, і в першу чергу морального вдосконалення. Тому важливе і моральне і фізичне виховання. Філософ доводить важливість педагогічного процесу для розвитку та удосконалення природних здібностей.

З XVII ст. на українських землях через розвиток культурно-освітніх осередків і друкарень відбувалось поширення та розвиток гуманістичних ідей західноєвропейської наукової та філософської думки, що спричинило визнання освіти як засобу пізнання світу, підвищення рівня освіченості суспільства і, як наслідок, піднесення національної свідомості українців. Усвідомлення просвітницьких ідей також доводило необхідність пізнання людиною оточуючого світу та своєї сутності для обрання власного шляху з метою досягнення щасливого буття. І водночас спричинило активізацію романтичних настроїв у суспільстві, бо пізнаючи себе, людина пізнавала власну історичну спадщину і ставала суб'єктом культури.

Таким чином, особливістю становлення філософської думки в Україні стало її формування та оформлення на міцному християнському релігійному ґрунті. Проте визнання розуму не протиставлялось релігійному світосприйняттю, а відбувався пошук шляхів сумісного існування релігійної віри та розуму. Освіченість суспільства розглядалась, в першу чергу, як виховання, що базується на догляді за дитиною у ранньому віці, дисципліні та навчанні. Східноєвропейська своєрідність розуміння процесу отримання знання полягала у тому, що віра і розум розглядалися в своїй єдності. Професори, викладачі українських культурно-освітніх осередків та їх вихованці поширювали ідеї щодо важливості розвитку науки і освіти в східнослов'янській освіті, на території Російської імперії, що стало основою формування київської академічної філософської школи.

Список використаних джерел

1. Гогоцький С. С. Об историческом развитии воспитания у примечательных народов древнего мира / С. С. Гогоцкий // Журнал Министерства народного просвещения. – 1854. – Ч. LXXXIV. – Режим доступу: <http://www.runivers.ru/bookreader/book451416/#page/4/mode/1up>
2. Кузьміна С. Філософія освіти та виховання в Київській академічній традиції XIX – початку XX ст.: монографія. – Сімферополь: Н. Оріанда, 2010. – 552 с.
3. Новицкий О. М. О разуме, как высшей познавательной способности / О. М. Новицкий // Журнал Министерства народного просвещения. – 1840. – №8. – С. 125–142.
4. Прокопович Ф. Лист до О. Я. Маркевича / Ф. Прокопович // Філософські твори. – Т. III. Листи. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/procop/proc306.htm>
5. Сковорода Г. Благодарный Еродій / Г. Сковорода. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov205.htm#page99>.
6. Чистович И. А. Феофан Прокопович и его время / И. А. Чистович. – СПб.: тип. Имп. академии наук, 1868. – X, 761 с. – Режим доступу: http://imwerden.de/pdf/chistovich_feofan_prokopovich_i_ego_vremya_1868.pdf

References

1. Gogockij S. S. Ob istoricheskom razvitii vospitaniya u primechatel'nyh narodov drevnego mira / S. S. Gogockij // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshheniya. – 1854. – Ch. LXXXIV. – Rezhym dostupu: <http://www.runivers.ru/bookreader/book451416/#page/4/mode/1up>
2. Kuz'mina S. Filosofija osvity ta vyhovannja v Kyi'vs'kij akademichnij tradycii' XIX – pochatku XX st.: monografija. – Simferopol': N. Orianda, 2010. – 552 s.

3. Novickij O. M. O razume, kak vysshej poznavatel'noj sposobnosti / O. M. Novickij // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshhenija. – 1840. – №8. – S.125–142.

4. Prokopovych F. Lyst do O. Ja. Markevycha / F. Prokopovych // Filososf's'ki tvory. – T.III. Lysty. – Rezhym dostupu: <http://izbornyk.org.ua/procop/proc306.htm>

5. Skovoroda G. Blagodarnyj Erodij / G. Skovoroda. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov205.htm#page99>.

6. Chistovich I. A. Feofan Prokopovich i ego vremja / I. A. Chistovich. – SPb.: tip. Imp. akademii nauk, 1868. – H, 761 s. – Rezhym dostupu: http://imwerden.de/pdf/chistovich_feofan_prokopovich_i_ego_vremya_1868.pdf

Litvinchuk L. Yo., postgraduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kuiv), litvin_geo@ukr.net

Educational connotations of the idea of the forming the Ukrainian territory

The article investigates the implementation of the educational ideas on Ukrainian territory in XVII–XVIII century. It is proved that the implementation of the educational ideas occur in a particular space where religious and metaphysical foundations of thinking and new anthropological views, to exaggerate human activity contributed to their new understanding, filling rational content and conversion. Particular attention is paid to the role of teachers and graduates of the Kiev–Mohyla Academy in conveying the importance of knowledge in the knowledge of human rights and improvement of society. The analysis of the specifics of the reception of philosophical and educational ideas in Ukrainian thought XVII–XIX century. We consider the philosophical and pedagogical views F. Prokopovich, G. Skovoroda, S. Gogotskogo, O. Novitsky. It was determined that the Ukrainian philosophical thought formed on the solid Christian religion. Distribution of educational ideas led to the realization of the importance of human knowledge of the world and its essence to elect their own ways to achieve the happy life.

Keywords: Enlightenment, cultural and educational centers, knowledge, intelligence.

Литвинчук Л. И., аспирантка, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), litvin_geo@ukr.net

Просветительские коннотации идеи образования на украинских территориях

Исследовано реализацию просветительских идей на украинских территориях в XVII–XVIII в. Доказано, что реализация просветительских идей происходила в специфическом пространстве, когда религиозно-метафизические основы мышления и новые антропологические взгляды, связанные с абсолютизацией человеческой деятельности, способствовали их новому осмыслению, наполнению рациональным содержанием и преобразованию. Особое внимание уделено роли преподавателей и выпускников Киево-Могилянской академии в доведении важности знания в познании человека и совершенствовании общества. Проведен анализ специфики рецепции философско-образовательных идей в украинской мысли XVII–XIX в. Рассмотрены философско-педагогические взгляды Ф. Прокоповича, Г. Сковороды, С. Гогоцкого, О. Новицкого. Определено, что украинская философская мысль формировалась на прочной христианской религиозной почве. Распространение просветительских идей привело к осознанию человеком важности познания окружающего мира и своей сущности для избрания собственного пути для достижения счастливого бытия.

Ключевые слова: Просвещение, культурно-образовательные центры, знание, ум.

* * *

УДК 1:316.3

Попова І. В.
кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій
(Україна, Київ), ivropova@bigmir.net

ОСНОВНІ РИСИ ЕКОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні проблема співзалежності суспільства з природою перебуває у центрі уваги світової спільноти. Продовжується поглиблене вивчення причин виникнення екологічної кризи, пошуків можливих шляхів виходу з неї, опрацювання і впровадження суспільно-політичних заходів щодо збереження довкілля, відновлення зруйнованого навколишнього природного середовища. Водночас одним з найактуальніших питань виявляється проблема безпеки цивілізації. У людства з'явилася необхідність знайти реальні шляхи і засоби нейтралізації та подолання негативних екологічних тенденцій, які становлять реальну загрозу для його безпечного існування. Тому формування в особистості екологічної свідомості, компетентності, культури здійснення власної екобезпечної життєдіяльності є першочерговим і невідкладним завданням сучасного екобезпечного розвитку. Забезпечити таке формування покликана сучасна освіта, яка озброює людину необхідними знаннями про особливості

взаємодії суспільства і природи та наслідки його впливу на зовнішнє середовище.

Ключові слова: екологічна криза, екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна культура.

Нещодавно люди ще пишалися своїми перемогами над природою. Природні ресурси здавалися нескінченними, а численні зв'язки з природою ігнорувалися. Протягом життя лише одного покоління наших сучасників до проблем людства додалася нова, не зовсім звичайна проблема. Вперше за свою історію воно змушене вдаватися до переоцінки власного місця і значення в системі земної природи. Сучасна екологічна криза виявилася явищем абсолютно нового порядку. По-перше, його походження пов'язано з тим, що світова популяція homo sapiens розпочала потужну перетворюючу діяльність щодо біосфери, спрямовану виключно на задоволення власних потреб, по-друге, ця діяльність з роками тільки посилюється, по-третє, більшість наслідків такої діяльності має незворотній вплив.

Хаотичне, некомпетентне використання природи призвело до виникнення системи надзвичайних ситуацій. Безумовно, багато з цих проблем сягають корінням углиб історії людства. Однак лише безпрецедентний розвиток продуктивних сил та функціонування в умовах конкуренції, хаотичності, браку відповідних знань загострили їх й надали глобального змісту.

Саме зазначені позиції дають підстави погодитися з тим, що наявність загрози системної кризи, для сучасної цивілізації, посилює інтерес до проблеми безпеки за усіма її аспектами, адже попри поширену думку, відповідно якої технічні досягнення надають захищеності сучасній спільноті, людство залишається наодинці як зі стихійними лихами, які до сьогодні є мало вивченими і непередбачуваними, так і потерпає від наслідків власного нераціонального впливу на навколишнє середовище. Тому, як зазначає Н. О. Олександрович, “в умовах пререходу до сталого розвитку, коли єдиним імперативом екоосоціального розвитку стає екологічна оптимізація антропогенної діяльності, морально-особистісні якості людини набувають особливого значення” [1, с. 82]. Саме тому як результат міжнародних досліджень з'являється концепцією людського розвитку, що була оприлюднена міжнародною організацією „Програма розвитку ООН – ПРООН” (United Development Program), де безпека людини визначається як право вибору в умовах свободи і захищеності, а також повної впевненості у тому, що ці можливості збережуться і на завтра [2, с. 142].

Можна зазначити, що в історії соціуму, не було ще проблеми настільки масштабної, багатоаспектної та складної, як екологічна. Вона є своєрідним вузлом, в якому переплітаються традиційно і життєво важливі питання виробництва, економіки, освіти, охорони здоров'я, раціонального природокористування, політики, національної та загальнолюдської безпеки. На думку вчених, екологія сьогодні є певним інтегратором вітальних та духовних інтересів людини.

Подолання сучасної кризової екологічної ситуації є складовою національної політики багатьох країн. Одне з основних завдань такої політики полягає у кардинальній зміні ставлення людини до природи, формуванні